

САҢА ОЛОХ

Чурапчы улуунун хаһыата

ХАҢЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

2003 сыл
КУЛУН ТУТАР
6 КҮНЭ
ЧЭППИЭР
№ 26 (3337)

ЫЙДААБЫ ПЛАНЕРКАТТАН

Надкэс сагаланыгыгар улуус муниципальнай тэриллэтин планеркатын баһылык И.Н.Аммосов салайан ытта. Буоларын курдук, нэһиликтэр баһылыктара, тэрилтэлэр салайааччылара, отделлар, управлениелар начальниктара кыттыны ылылар.

Муниципальнай тэриллэтин аппаратын салайар сулууска начальнига М.И.Лоскин үөһэттэн кэлбит ыйаахтары, уураахтары, муниципальнай тэриллэтин баһылыгы дьаһалларын, Улуус Муһунабын быһаарыларын толорон иһи хаамылын билигин-нарда уонна инникитин квартал ахсын иһитинериллэн иһиктээгин санатан туран, толорууга болломтону ууралларыгар эттэ.

Муниципальнай тэриллэтин социальнай болпуростарга баһылыгы солбуйааччы А.С.Мустинова улуус историйын сүрүлүүтүн хаамыла быһаарыгар тохтоото, кинигэ 2004 сыл иккис кварталыгар бэчээттэнэр былааннарын, нэһиликтэр баһылыктара нэһиликтэрин историйын сэттэ страничкага нуучалык тылланан суруйан бу ый 20 күнүгэр киллэрэтиэхтэрин санатан уонна үлэни түргэттэргэ соруудаахта. Саҕымы кулун тутар 8, 9 күннэригэр көгүлү тустууга Н.Н.Тараскай бириһигэр республикатаагы турнир, улуу тренер Д.П.Коркин үбүлүйүн көрсө нэһиликтэр икки ардыларыгар спортивной курорттанылар, саха народнай сүрүлүүчүлүк В.С.Яковлев — Далан төрөөбүтү 75 сылыгар аналаах эмиз нэһиликтэринэн ытыллыахтаах культурнай эстафета баһылыктарын иһитиннэрдэ.

Тыа хаһаайыстыбатын управлениетин начальнига, тыа хаһаайыстыбатын болпуростарыгар баһылыгы солбуйааччы И.И.Филиппов кулун тутар 10 — 14 күннэригэр тыа сирин сайдыытын программанын ситэригэ нэһиликтэриктэн тэрээһинээхтик үлэһэн баран, 14 чыһылаага Төһө нэһиликтэр түмүктээгин дьаһалларыгар республикаттан тийэ кэлэтиэхтэригэр тохтоото. Кураан дымл балаһата иһэринэн оттоолун стратегията уларытыахтаабын, биер дойдубаахыт Далан үбүлүйүнэн кулун тутар 22 күнүгэр сааһы ат сүрдүүтүн былааннаан кэпсэтэ сылдьалларын билиһиннэрдэ.

— Мугудай нэһиликтэр баһылык сөбүөтэ тобус чилиэнээх. Биэс түөлбөлөөхтүк. Быыл саҥа структура — олохтоох байыи салайыныыга киирэн баран 25 иһиликтэ нэһиликтэ Субэтин тэрийдибит. Бу Субэбит иһинэн 8 комиссия үлэһиэр. Онон үлэһиэр табыстаах буолла. Инникитин нэһиликтэрин байыи салайыныыга киирэн чуолкай, итинэн сөбүөстээн биһиги эксперимент быһылтынан эрдэ киллэрэ туруоха, — диэтэ нэһиликтэ баһылыга К.Н.Жирков.

Ликвидационнай комиссия үлэтигэр, кини ирдирер докумуоннарын толорон киллэригэр сорох нэһиликтэр көһүүнүк сыһаннаһалларыгар баһылык бастагы солбуйааччыта В.И.Чичигина-

ров байыи этитин туһайды. Мантан саҕымы кини нэһиликтэни аһааннаһалларыгар эрдэтигэр, автовокзал тэриллээтигэр, дыону таксиларынан таһыы киниктээхтэрин иһитиннэрдэ.

Улуустаагы ис дьыала отделын начальнига, милиция подполковнига К.К.Неустроев уорду чэкиллэригэр эбээн эрэллэригэр, сүрдүк, Кытаанаха, Чурапчы сэлэһиниэтигэр болломтотторигэр, тэрилтэлэргэ охсана үлэһэ күһүрүөхтэргэ, суолга сэрэхтээх буолууга, чааһынайдар сылгыһыттарын кытта дуоһабынан үлэһиэхтэригэр, сааһы халааннаһыттан сэрэхтээх буолар иһиттэн Амма сүһүгэр сытар нэһиликтэр көһүлэрин билиһиннэртэн былааннылларыгар, көсрөгү тубэтиэлэригэр күөс өттүнэн көһөрүүгэ дьаһал килбиктигэр байыи санатан үлэһиинэ.

Муниципальнай тэриллэтин баһылыга И.Н.Аммосов планерканы түмүктүүргүр ити этилибиктэри толорууга болломтолоохтук сыһаннаһалларыгар этэн туран, тулууну күөкэ ылар инниттэн кыһалынай тутуу управлениетин күһүрүгэр, тулууну тулар кини баһыла дьэтиин иһиттэ бериллэн тутуу табыһаахтаабын, таспыт нэһиликтэ Равительство Председателе Е.А.Борисов приемгар сылдан кэжэ болпуростары быһаарыбытын, Чурапчы сэлэһиниэтин тупсаран онорууга анал программа онорон, үбүлэһитин экирэтитэн быһаарсарга эттэ. Маны таһынан хоту нэһиликтэри, чуолан Кытаанагы уулаһын, сулуу оноруу болпуростарыгар, тэрилтэлэр салайааччыларын эппикитин этэригэр тохтоото.

г.попов.

СОНУННАР

УЛУУСКА — БУ КҮННЭРГЭ

СОНУННАР

БАРЫБЫТЫН ДОЛГУТАР БОППУРУОС

"Аны сайын хайдах буолуой? Өгү дуу, кураан дуу?" — бу сүөһү, сылгы иһтэн олорор тыа киниктин былыр-былыргыттан долгулар саамай улахан болпурдус. Өгү дымл кэлэн, от-мас салгыли үнүүтэ минилэргэ кыстыгы этэһигэ туорууларын бэлэтигэ. Оттон кураан дымл охсууга улахан — сүөһү эбии аһылыгы булуу, улуус тас өтүгэр оттоолун, от аһылыгыта, сүөһү аһаанан аччаһына.

Олунуу 27 күнүгэр улуустаагы муниципальнай тэриллэтин дьэтиин муһунаһыгар саалатыгар бу болпурдуска улуус агрономнара, нэһиликтэр дьаһалларын тыа хаһаайыстыбатыгар уонна сир кытта үлэһэ специалистара кыттыылаах семинар-лекция буолан ааста. Манна Дьоксуускайтан Тыа хаһаайыстыбатын уонна сөбүлүүккэ миниктерствотун үөһэттэр-курсовою комбинатын директора С.П.Макаров, тыа хаһаайыстыбатын научнай-чинчийэр институтун научнай сотрудуһа, экономическай наука кандидата Е.А.Давыдов уонна ученай-агроном, норуот хаһаайыстыбатын үтүөлөөх үлэһитэ Е.В.Яковлев таһааннар, иһэр сайын кураан буолуу са-бараланарынан маннаах ытыллыахтаах бэлэмниин үлэһэр, кураан содулун аччаһы, баар ууну, сикти таба туһаныы, сир кытта үлэһэ ирдэбиллэр, аһаананы утары охсулуу, бурдук үүнэригитин сайыннары тустарынан лекциялары аахтылар.

Бастагы "Өгү уонна кураан дымлалар алтыһылар. Чугастаагы сылларга от үнүүтүн билгэлэһиннэр" диэн болпурдуска лекцияны Е.А.Давыдов онордо. Егор Алексеевич, ТХН-и-га ер сылларга үлэһэбит, кураан, өгү дымлалар алтыһыларын уһун кэм устата научнайдык үөрөппит, чинчийбит кини буоларын быһытынан, болпурдусту байыи онорбут дымлалар алтыһыларын графигар олоһуран сырдатта. Айылбаа туох барыта циклиэх. Кураан эмиз цикл быһытынан эргийэн кэлэр. Кураан дымлалар, сүрдүнэн, уонуну, уонан кыра тахсаһы сыл буола-буола кэлэллэр биллэр. Итин таһынан 40 - 50 сыл устата тулар улахан курааннар эмиз бэллэр. Ой баһыгар биридин, иккилии сылларга өгү дымл да буолан ылан сөл. Күн активнаһын үрдэһинэ бүтэһин 2000 сыл-

лааха бэлэтиэммит. Быһылы 2003 сыл хайдах буоларын са-бараллар сылтан чылчаалар үһүс сылларыгар тэһээн көрүлэр. Онук быһылы дымл 1960, 1971, 1982, 1991 сылларга маарыныыр буолуон сөл. 2002—2003 сыллар чуолан 1970—1971 сыллар курдук күнээх-дыллыах буолуоктаахтар диэн Егор Алексеевич ааһар. Холубура, 1970 сылларга Уус-Алдан улуутугар 47 т оттоомут буоллаһына, 1971 сылга кураан дымл буолан баар-суба 28 тоннаны оттообуттара. Маннаах үөһэбит баһаһыны-аттан сүөһү эбии аһылыгы — комбикорму хаачынан этэһтэ, сүөһү аһаанан аччаһаа туорабытара. Оттон үлүлүн кураан дымлалар 2004, 2005 сылларга кэлэллэр күтүлэр эбит. Маннаах комбикорму хото хаһааннаха, эрдэттэн нэһиликтэһэ адалан түгэттэхкэ бу дымлалар улахан охсууга сүөх туоруоха сөл диэн кини байыи санатан этэр.

Егор Алексеевич республикатаагы гидрометеостанцияны кытта үтүмээхтик үлэһэр. Ол түмүгэр быһылы кулун тутар ый аасыт сылга тэһэһтээх тымыны, муус устар былырыныгытын курдук, ым ыйа аасыт сылларга 5 күрөө-дһынан сылаас уонна кураан, бэс ыйа эмиз иһи уонна ардага аһаах буолуор, оттон от ыһагар сөһүү түһүүтэ элбиктэ күтүлүгэр диэн быһаарар. Иһиттэн сөһүтэрэ, быһыл хаар түгэһик үлүлүбэ, сини саптарыны кыайлаха бурдукка үчүгэй сыл иһэр диэн түмүктүүр. Оттон 2010 сылга тымыны, хаһыннаах сайын буолара сабараланар.

Иккис "Кураан сылларга ходоһуны онорууга ытыллар үлэһэр. Аһаананы утары охсуулар ыһаалары билиһиннэр" диэн болпурдуска Е.В.Яковлев лекция ааста. Егор Васильевич байыи ученай-агроном буолан бурдук үүнэригитин научнайдык, дьэтигик үөрөппит кини. "Бурдук үүнэригитигэр, хомуруугар сүрдээх улахан кыамталаах техникалар үлэһиһилэр. Олору ыларга билигин кыра хаһаайы-тыбалар кыайан толору кыастара суох. Онон кооперация-лааһыгыга күөкэ киирдээх эр бурдук үүнэригиттэн көдүүтү ыһааха сөл. Итинэн ыччаты наһаа промышленноһа ыты-нан үлүһүрүөхкэ, дымл-чэки

сир хаһаайыттарын иһтэн таһаарыаха, сиргэ сыһаны тупсарыаха", — диэн кини санатан этэр.

Кураан дымл бурдукка үчүгэй, оттон ардыктаах дымла хомуруугар, хараһытыгар нэра-хаттар үөсүөхтэрин сөл. Кураан дымлалар иһэлэринэн, сир кытта үлэһэ улахан болломто урул-лун наада. Маннаах баһына-ларга, көдүүлэргэ туох бэлэм-ниини үлэһэрин ытылааха сөһү? Бастатан туран, хаар тигэһимтэ ытыллыахтаах. Иһи сиргэ хаары чингэтэн, калостаналлыахтаах. Катоктаһыны собурууттан хоту хайысаага сэттиннэ, олунууга биһэр тибэ тибэ ту-рар кэмгэр ылар тоһоһтоох. Катоктаһыт хаар, биллэрин курдук, хойутуу уулар, онон баһынара сини тутуоха сөл. Баһыналарга сик саптарытын ытылааха наада, онуока тардаһы үтүн сыаһыан хомбуоха уонна бириэмэтин кыратык да куоп-тарыаха. Оттон күһүн улахан ардыктар кэһилэриттэн паары саптарыаха. Сааһы паары хору-туу мугутан 18 см буолуоктаах уонна ыһааха дьэри бүтүөхтээх.

Аны кураан дымл буолла да аһаага тулар. Аһаананы утары ох-суууга кини иһи кэһирэх ертүтэ үчүттэннылаахтаах. Бастаһынан, аһаага 1,5-2 см эрэ дьэтигэ симытытыр, ик-китин, түөлбөтөн симытытыр. Онон кини чуолан хаһаа симытытаһыт булан эмтэһили-хтээх. Ходоһуны тарыыр эмиз аһаананы утары охсууу биер дымлалар биер тына симытыта-бат, кураан сылларга тыа сөһүтүгэр эрийи сиктээх сир баһыла, оттон ардыктаах сыллар-га томтор, үрдүк сирдэргэ симы-тытырын болломтоо ылар наада.

Түмүгэр семинар-лекция кыттылаахтара, иһтэн баран та-ах хааларан кэһилээх, үлэни дымл-күч аһаарбаха миэстэти-гэр нэһиликтэринэн сабалыы-га, иһэр курааннар бэлэм көрсөргө үлэни тэрийэргэ диэн түмүк кэһиллэр, лектордар агро-номнар, специалистар инга-риһиригир болпуростарыгар хоруулаһтылар.

С.БОРИСОВА.

ДЬОН-СЭРГЭ МАХТАНАР

Болтоно нэһиликтин ветеринарнай участкага улууска биер бастын көрдөрүүлээх. Сабэди-сэй — Түөһүттэн төртүтэ-эх кийинилит Марфа Ва-сильевна Платонова. Ки-ни биһиги нэһиликтэ 1991 сыллаахтан үлэһи-ир. Оттон ветфельдшер Екатерина Егоровна Се-дальцева 21 сыл ыстаа-стаах.

Биһиги нэһиликтэ үрдүнэн 14 баһынай хаһаайыстыбаларын уон-на чааһынайдар бас били-иллэригэр 1557 ыһах сүөһү, 522 сылгы, 85 си-бикиннээх баар. Ити 2002 сыллаахы көрдөрүүттэн 15 бырыһыанынан үрдүк. Ветучасток үлэһиттэрэ улуус үрдүнэн куот-лаһыыга 1998 с. үһүс, 1999 с. иккис, 2001 с. ик-кис, 2002 с. иккис миэстэ буоланнар инники күөһигэ иһэллэр. Кикилэр кыһамнылаах үлэһэр нэһиликтэниэ эти, үтү тут-таран дохуот ыларыгар улахан оруулаах.

Д.КАМПЕЕВ.

ЦИФРОВОЙ СТАНЦИЯ ОЛОХХО КИИРДЭ

Болтоно нэһиликтэ 160 точкалаах "М-200" цифровой телефоннай станция үлэһэ киирдэ.

Саҥа станцияга 60 абонент холбонно, сибэ-эс хаачыстыбата биллэр-дик тубуста. Дьоксуус-кайы, атын улуустары на-даны иннигэһэ суох кэл-сэтэр кыах үөһэстэ. Олохтоохтор ити иһин "Сахателеком" ГП Чурап-чытаагы филиалын са-лалатыгар (нач. С. Д. Ва-сильева), лаборатория инженер С. И. Спиридо-новка, инженер Н. Н. Фи-липповка, Чурапчы участ-ковой монтеругар А. А. Винокуровка, Болтоно участковой монтеругар В. Д. Ефремова махталла-ра улахан.

«СО» көрр.

СҮҮРҮКТЭРБИТ СИТИҢИЛЭРЭ

2003 сылга үктэнэн баран улууслук сүүрүктэ-рэ араас таһымнаах күрэхтэһиллэргэ си-тиһилээхтик кыттыны-лар.

Тохсунуу ый 16—17 күннэригэр Хабаровскай куоракка Дальнай Восток зонатын 1986-1987 сс. төрөөбүттэр күрэх-тэһиллэригэр Алеша Кар-дашевская 3000 м иккис, 2000 м м-һэйдээх сүүрүүгэ үһүс бириһтээх миэстэлэри ылла, Неус-трове Жора 400 м бэйи-с буолла. Ити иннинэ 2002 с. ахсынны 19-20 күннэ-ригэр эмиз Хабаровскай куоракка ытыллыбыт күрэхтэһингэ Алеша Кар-дашевская 3000 м 8 мүн. 56 сек. кэлэн Саха Рес-публикатын үөрэнээччи-лэргэ рекордун олохтоо-бута.

Олунуу 23 күнүгэр Мэнэ-Хагалас улуунун Суола б-һүөлэргэр Карл Байкал бириһигэр 16-с республикатаагы кы-һыкты кросс ытылыы-на. Итиннэ 7 улуус, СГУ уонна ДьГТХА 130 сүүрүктэ кыттыны ы-лылар. 10-13 саастаах кыргыттар 1 км сүүрүүлэ-ригэр биһиги улууслукта-тан Сардана Маркова (Ча-кыр) бастагы, Аня Горо-хова (Кытаанах) иккис миэстэлэргэ табыстылар. Уолаттарга Дима Савви-нов (Чакир) бастаата. 14-17 саастаах кыргыттар 3 км илин-кэлик түсүүүлэ-ригэр үс инники миэстэ-э биһиги быһыыдарбыт Са-ина Саввина, Надя Дьяч-ковская, Амгелана Рома-нова (интернат-оскуола-лар) кэллилэр. Эмиз ити-чэ саастаах уолаттарга 3 км дистанцияга Алеша Кардашевская (интернат-оскуола) бастагы, Петя Андреев (Кытаанах) үһүс миэстэлэннилэр. Эр дьон 10 км сүүрүүлэригэр Аль-берт Варламов, Илья Ива-нов (ЧГФКИ) иккис, үһүс

миэстэлэннилэр. Чемпи-онан биһиги ДьГТХА-га үөрэнэр Чурапчы ыччата Илья Монастырев буолла. Бүт-чүннар 10 км күрэх-тэһиллэригэр 50-тар дьэ-ри саастаахтарга Гаврил Нохтунская, 55-гэр дьэри Егор Абрамов кыайыла-ахтарынан табыстылар, 60-гар дьэри саастаахтар-га Анатолий Снегов үһүс буолла, 60-тан үөһэлэргэ-Николай Захаров чемпи-оннаага.

Кулун тутар 1-2 күннэригэр Дьоксуускайга СГУ физическай культу-рада уонна спорка инсти-тутун оҕо спортивной ос-куолатын чэппэки атлети-када аһаас чемпионата ытылыһа. Манна араас улуустартан уонна Дьоксу-ускайтан 280 оҕо күрэх-тэстэ. 1991—1992 сс. уолаттар 800 м сүүрүүлэ-ригэр Сень Михайлов ик-кис бириһтээх миэстэ-лэннэ. 1989—1990 сс. төрүөхтэргэ 60 м, 300 м сүүрүүгэ Лена Громова чемпионка үрдүк аатын ылла, Кини 4 м 49 см уһуну ойон эмиз тэһиһээгин булбата. Мугу-дай үөрэнээччитэ Ганя Новгородова 60 уонна 300 м дистанцияларга бастаа-та, 5 м 06 см уһуну ыста-нан иккис миэстэ буолла, Айсен Оросин 300 м, Сар-дана Маркова (Чакир) 800 м иккискэ табысты-лар. 1987—1988 сс. уолат-тар уһуну ыстаныларын-гар Костя Сидоров 5 м 57 см түһэн иккис, Дима Пес-терев 60 м дистанцияга иккис миэстэ буоллулар. 6х200 м булкаһыктаах эстафетага Чурапчы ха-маандата үһүс бириһтээх миэстэни ылла.Күрэх-тэһи түмүгүнэн Лена Громова уонна Дима Пес-терев республика сүүмэр-дэммит хамааһыттар кылаарылыһыллар.

А.СЛЕПЦОВ.

[illegible]

ЧУРАПЧЫ — СПОРТ ТУОНАТА

Хайыат аналлаах таһаарыта

**Н. Н. Тарский бириинигэр
көңүл тустууга
РЕСПУБЛИКА
ЧЕМПИОНАТЫН
көрсө**

Дойдубутугар тэлгэнэр көбүөр бөбөстөрбүтүгэр СОРГУЛААХ БУОЛУОХТУН!

Кулун тутар 8-9 күннэригэр Н. Н. Тарский бириинигэр көңүл тустууга республика чемпионатыгар барыта 300-чэкэ спортсмен кытгыны ылар күүттүлэр. Былларин курдук, быйыл ытыллар Саха сириин норуоттарын үлүс спортнай ооньууларыгар сага балаһыаньа быһымынан үрдүк үөрэх тэрилтэлэрэ туһунан бөлөбүнэн күрэхтэлэллэринэн Чурапчы улуһа уонна Чурапчытаагы государственной физической культуры институтта тус-туһунан хамаанданы туруораллар.

Хамаанда састаабыгар улахан дын 7, оһолор 10 ыйааһыгы киирэн тустуохтара. Чурапчы улуһун чизин спорт маастардара Данил Неустроев (55 кг), Виталий Иванов (60 кг), Александр Соломонов (66 кг), Александр Андреев (74 кг), Стас Захаров (84 кг), спорт маастарыгар кандидат Николай Макарец (96 кг) уонна

хапсадайга СР маастара Петр Никифоров көмүскүөхтэрэ. Оттон ЧГФКИ хамаандатыгар спорт маастара Александр Иванов (55 кг), спорт маастарыгар кандидаттар Виталий Корякин (60 кг), Юрий Старостин (66 кг), Василий Корякин (74 кг), Хамт Каландаров (84 кг), Степан Могдоев (96 кг), Алексей Кононов (120 кг) киллэрилиннэлэр.

Оһолорго улуус сүүмэрдэммит хамаандатыгар республика, Дальнай Восток чемпионнара Тимур Пестерев (50 кг), республика чемпиона Владимир Флегонтов (42 кг), республика призера Алексей Попов (58 кг), уо. д. а. бааллар.

Хамаандалар ыстаарсай тренер К. Н. Захаров, тренердэр Г. А. Бураков, Е. Н. Старостин салалталарынан эриччиллэр сбору бардылар. Тренерскэй сэмбэт быһаарымынан, улуус сүүмэрдэммит хамаандатын

күүһүрдөр сыалтан оһыттаах, күүстээх тустууктар киллэрилиннэлэр. Хамаандалар бириистээх миэстэ иһин киирсэр быһаарынымылаахтар.

Чурапчыга Н. Н. Тарский бириинигэр республика чемпионата кэлин 2001 сыл муус устар 4-5 күннэригэр буолбута. Итиннэ биһиги хамаандабыт СГУ күүстээх хамаандатын кэнниттэн иккис миэстэс тахсыбыта. Билингги хамаанда састаабыгар баар тустууктартан Данил Неустроев чемпион үрдүк аатын, Александр Андреев, Петр Никифоров үлүс миэстэлэри ылбытара. Дойдубутугар тэлгэнэр көбүөр бөбөстөрбүтүгэр соргулаах буолуохтун!

А. СЛЕПЦОВ.

Чурапчыга көңүл тустууга республика чемпионата буоларынан уонна 70 сааспын туоларынан, кылгас ахты оһолорго сананым. Хайдах да эргитэ туһут иһин, Чурапчытан көңүл тустууга бастаки спорт маастара буолабын. Мин кэннибиттэн Чурапчытан сүүһүнэн спорт маастардара уонна чемпионнар үөскээн, оройуону республикага, Россияга, Союзка, аан дойдуга тийэ атырдыбыттар. Онон суол тэбиги мин эһим диктэтиһин, кииргэһин буолбата буолуо. Оройуонун иһингэр ити суоруллубат үтүбүн-өһөбүн билбэт киһи элбэх. Ону өйдөтөбүн.

Коркин Дмитрий Петрович мин дьылбабар уһулучу миэстэни ылар. Холкустатах уолу үрэх баһыттан оһон таһааран, сыдык ырыгар үктэнэрбитэ. Киһи ыгырбатабыа буоллар, Куолума, Кэпкэздэ үрэхтэринэн дугуйданан, кыһа курдук сыдыан, кылгас үйөлөмүт буолуом эбитэ буолуо.

Дьэ, кырдык, Мингарайдийин сэттэ сыл устата саласпыт, ааттаах аһаһым этэ. Кинилиин 1965 сыл ахсыннык 20 күнүгэр карсубуһут. Ол Чурапчыга этэ. Горькай куоракка 1963 сыл от ыйыгар Россия норуоттарын спартакиадагыгар кыттан баран, букатыннаахтык тустан уурайбытым. Онтон ыла элгэс-элгэн суолга-иискэ көрөөр эппит. Хайыскаларбыт уларыйдабы дии. Хаһан да тустубатах буолан баран тустуу куттаах К. С. Постников манньк суруйбутун аахпыт: "М. Сибиряков иккис разряды толорбутугар Дмитрий Петрович наһаа үөрбүтэ, дөксө онук үөрбүтүн кэлин да көрбөтөбүм. Арай Р. Дмитриев уонна П. Пинигин олимпийскэй чемпион буолбуттарыгар хайаабыта буолла". Мингарай кыраба да, улаханга да наһаа долгуйбат кытаанак киһи этэ. Ол эрэри Постников адыс көрбүтүн суруйдабы. Толору итэбэйим.

1958 сыл Россия "Урожайыгар" иккис буолбутум. Итиннэ суруйаачы Егор Неймохов: "Максим Сибиряков кыайытыттан сиктэтэрэн, Дмитрий Петровичка аан бастаан улахан тустууктары Чурапчыга да бөлөмнөхө сөп эбит диир өй-санаа үөскөбүтэ", — диир суруйбута.

УРУККУНУ АХТАН-САНААН ААСТАХТЫНА...

1957 сыл ыңчат фестивалын кэмигэр республика күүстээх хапсадайдыттар Дькуускайга мустубуттара. Онон орто ыйааһыгы бастаан, Чурапчытан мангайгынан республика чемпиона буолбутум. Быйыл аһаан-минээн кардоон, Дькуускайдаабы Пушкин аатынан библиотека фондатытан "Молодежь Якутии" хаһыат 1958 сыл тохсунньу мангайгы күнүгэр минигин эбэрдэлээбитин булдум: "Максиму Сибирякову, чемпиону республики по борьбе халсагай.

Есть в Чурапче Сибиряков — Краса и гордость земляков. Познав "с пеленок" халсагай Он славит колхозный край".

Кырдык даһаны, үтүө эбэрдэ дии. Ити чемпионнаан, дойдубун Чурапчыны аатырдыбыт эбигипит, Олуһун үөрдүм, долгуйдум. 46 сыллаабыта тустубутун өйдөөн-санаан кэллим. Онон этэ дии мингэр мунгура көстүбэтэх букатырдарын бөбө Бообону кыра оһо курдук көтөбөн таһааран тирээ уурбутум. Онтон соһуйан, лөгөдэрнай милиционер Күүстээх Дэнээхкин минигин эргитэ сыдыан чинчилээбит уонна: "Максымын, на-наһаата суох курдуккун да, хайдах бабайыны?" — диир тартылатан түтүгөрүппүтэ. Өйдөтөн этэбин: Старостин Петр Федорович-Баттах 1958 с. чемпионнаабыта. Мин кэннибиттэн сыл буо-

лан баран.

1958 сыл бас ыйыгар эмиэ Чурапчытан (оччолорго Мунгудайга учугал эһим) бастаһынан көңүл тустууга 79 кг республикага чемпион буолбутум. Онон этэ дии икки өттүтэн ыйдаах-хайдаах тустууга нууча бардин, өрүс училищетын уолун Вадим Кожевников кыайбытым. Итингэн ыла ити ыйааһын букатыннаахтык сахаларга кэлбитэ. Минигин кытары итиннэ 57 кг Петр Николаев — Томмот эмиэ чемпионнаабыта. Онон Чурапчытан иккис чемпион биридэ бар буола түспүтүт. Ити дьыл Дмитрий Петрович оһус үчүгэй бөлөмнөхтө, байэтин ыйааһыгар — 57 кг чемпионнуон сөп курдукта, ону баара ким да билбэт эдэр уолугар ыраастык баран хаалбыта. Ити кэлин аатырбыт Семен Дмитриев этэ.

Ити күһүн Нальчик куоракка Россия "Урожайыгар" тустан, үрүк көмүс мэтээли Чурапчыбар аһалабын. 1960 сыллаахха спорт маастарын толорбутум даһаны биэрбэтэхтэрэ. 1961 сыл Ленинград куоракка "Локомотив" общество Союз үрдүнэн чемпиона буоламмын, туох да мөккүрөө суох спорт маастарын аатын ылбытым. Чурапчытан бастаһынан көңүл тустууга спорт маастара буолбутум. Саха сиригэр тохсус маастарбын. Арааһа, илингги улуустарга бастаки маастар буолуохтаһын.

1957 сыл тохсунньу 13 күнүгэр республика көңүл тустууга иккис чемпионата буолбута. Онон оройуонмут аан бастаан хамаанда туруорбута. Хамаанданан үлүс буолуһупут. Дьэ, оччолорго соһучу улахан ситиһин этэ. Дмитрий Петрович тренер быһымынан бастаки улахан ситиһин этэ бу. Онон кимнээх тустубуттарын өйдөтөбүн. 52 кг Иван Федотов уонна Гаврил Артемьев, 57 кг Федор Винокуров уонна Дмитрий Коркин, 62 кг Иван Дьачковский уонна Николай Собакин, 67 кг Виктор Смирников, 73 кг Виктор Кривошапкин, 79 кг Максим Сибиряков, 87 кг Федот Захаров. Бу Чурапчы бастаки хамаандата этэ. Үгүстэрин сүтэрдим. Мин билэрбинэн, төрт уолбут кылгас үйөлөмүттэрэ, өлөөкөөбүттэрэ.

Мин республикага 7 төгүл чемпионнаабытым. Онтон үгүтэр 87 киллэбэ, ол аата, наһаан аһардаах (полутяжелый) ыйааһыгыга. Дьингээх букатырдар ыйааһынарыгар. Дальнай Востокка уонна Сибиргэ иккитэ 87 кг бастаабытым. "Локомотив" обществога эмиэ. Россия "Урожайыгар" иккис буолбутум. Россия чемпионнагыгар миэстэ, Союзка биридэстүбүтүм. 11 союзнай республикаларга, Союз 21 куораттарыгар күрэхтэспитим. Республика чизин көмүскээн 125-тэ тустан 101-гэр кыайбытым.

1961, 1962, 1963 сылларга Россияга бириистээх миэстэс киирээгин туох эро кыра тийбэт этэ. Ол кыра улахан тустууга киһи кыайан туораабат мэтээл буолар. Хайаабыт да иһин, баата суох эһим. Баар, тонкурууммуттан чугас сүбөһитим суоҕа барар, эриччилим ситэтэ суох буолуо. Холобур, 1961 сыл Ленинградка бириистээх миэстэс адыс чугас эһим. Ону үчүгэйдик Сидор Попов билэр буолуохтаах. Россия иккис төгүлээх чемпионна Аслан Кучиевтын алтыс эргиргэ тустубутум. Эрэби биһилин курдук тэһигэ киирсиппит. Судуйа киһибэр иалдыан, тустуу бүтүтүгэр миэстэ сэрэтин биэрэн каһынар. Онон, кыайан, Аслан иккис буолар, мин сэттис тэһигэ буолуом. Онон сэрэтин биэрбэтэхтэрэ буоллар, салгы полфиналга тустуохтаах эһим. Үлүс миэстэ адыс чугаһа.

1963 сыл Горькайга 87 кг төрдүс эргиргэ эмиэ Россия иккис төгүлээх чемпиона Мико Галиев чин туста тахсабын. Ол иһиннэ К. Жан Агаевка хоттоон, Мико үс ыстараалтыр баллаабы. Минигин хайаан да кыайан наһаа кыайбатабына хамаандатын тэбэр. Мин Дмитрий Миндиашвилины кытары тэһигэһин, биһр уолу оччолон кыайан эмиэ үс ыстараалтыр баллаатын да, кыайтарыым суоһунан киһибинээбэр ба-

лаһыаньаа ордук. Киһим ыйааһына ырахан, турганэ сүрдээх. Эдэр буоллабы. Кимдэ да кумалаабытынан барды, мин да тэһис-тэһигэ аһыһым. Иккис аһыс суус курдук көбүөр ортогугар харсан баран турабыт. 9 мүнүүтэтэн ордук туһа, чибут. Тэһис-тэһигит. Тустуу бүтэһэ бу кылаа. Мин санаабын: "Бээ-бээ, тэһистэлэһин салгы тустууһун ээ. Үлүс миэстэ дикки чаралчылыаһа сөп...". Арай, соһучу тохтоһулар. Иккис миһитин устан, төртүү ыстараалтыр баллы туһаран каһистилэр. Соһуйу бөбөнү соһуйдум. Бүтүрүм ити. Сэттис буолдум. Кэлинки истибитим дагестанецтар хамаанданан Осетия иһингэр түйэри судуйалары аһылаһан, Галиевы туоратаары, уһуларбыттар эбит.

Кимнээх да сүгүн кыайтарбат буола ситэн-хотон баран СГУ-ну бүтэрэн, тустуубун 1963 сыллаахха бырабан үлэһин барбытым. Оччолорго тустууга соххор да солкубайын биэрбэттэрэ. Дьоммун, кэргэттэрбин иһикпин наһаа этэ. Салгы 1-2 сыл тустубутум буоллар Россияга миэстэлэһим эбитэ дуу. Ону ким билэ баарай? Суох буоллабы.

Үлүн кэмкэ үчүгэй тигуһу, ситиһим суох диир мөлөх курдук санаан, күрэхтэһиллэргэ кытыбат буола сыдыбытым. Онтукан баара... Быйыл Россия чемпионатын көрөн баран, санаам уларыйда. 84 кг-и мин тустар ыйааһына. Тустар бойбуой ыйааһыным (боевой вес) 83-84 кг буолара. Бу ыйааһыгыга билэгин тустар кыахтаах сага суох үтү. Оттон 40-ча сыллаабыта мин Россия чемпионнарын кытары тэһистэһигэ тустар эһим. Мин ыйааһыным сага буолбатах, Кавказ хотойдорун ыйааһына эбит. Аны байэбин санаан бүтүм. Хоп курдук орто тустуук эһим дэһим.

Максим СИБИРЯКОВ, Советской Союз уонна Саха Республикатын спордун маастардара, Чурапчы улуһун уонна Соловьев нэһилиэгин бочуоттаах гражданинара.

ПРОГРАММА

ЧЕМПИОНАТА РЕСПУБЛИКИ САХА (ЯКУТИЯ) ПО ВОЛЬНОЙ БОРЬБЕ НА КУБОК Н.Н. ТАРСКОГО И В ЗАЧЕТ III СПОРТИВНЫХ ИГР НАРОДОВ РС (Я) 7-9 МАРТА В С. ЧУРАПЧА

7 марта, пятница

День приезда команд-участников

10.00-17.00 — мандатная комиссия
13.00-14.00 — обед
17.00-18.00 — размещение участников
18.00 — ужин

8 марта, суббота

07.30-08.30 — завтрак
10.00-13.00 — предварительные схватки
13.00 — обед
14.00 — торжественное открытие турнира
15.00 — предварительные схватки
19.00 — ужин

9 марта, воскресенье

07.30 — завтрак
10.00 — предварительные схватки
13.00 — обед
14.00 — полуфинальные и финальные схватки
17.00 — торжественное закрытие турнира

Отъезд команд-участников

Вход платный: для детей — 10 руб., предварительные схватки — 20 руб., полуфинал, финал — 50 руб.
Гл. судья соревнований — судья межд. категории Мостяхов А.Е., гл. секретарь соревнований — судья межд. категории Степанов Н.Е.

Место проведения: с. Чурапча, спортзал ЧГИФК.

Автор сурутгар этиллэр санаа
редакция позициятыгар мэлдьи сеп түбэлэр
буолбатах. Сурукка ийиһилэр чакчылар
кырдыктаахтарыгар эппитинэни
автор тус бэйэте сүтэр.